

Asia: VN/19726/2023

Vammaispalvelulain voimaantulon siirtäminen

Lausuntopyyntö

Lausunnonantajan organisaatio

Järjestö

Kannatatteko uuden vammaispalvelulain voimaantulon siirtämistä ajankohdasta 1.10.2023 uuteen ajankohtaan 1.10.2024?

Ei

Halutessanne voitte antaa tiiviit perustelut vastaukselle:

Heta-liitto katsoo, että hallituksen esitysluonnoksessa ei ole esitetty riittäviä perusteluja vammaispalvelulain voimaantulon siirtämiselle. Tavoite löytää julkisen talouden kokonaisuuteen nähden suhteellisen pieniä laskennallisia säästöjä ei voi mennä vammaisten perus- ja ihmisoikeuksien toteutumisen edelle.

Henkilökohtaisen avun työnantajamallin näkökulmasta uudessa vammaispalvelulaissa on useita tärkeitä uudistuksia, joilla varmistetaan sitä, että henkilökohtainen apu toteutuu asianmukaisesti ja vammaisen henkilön itsemääräämisoikeutta kunnioittaen. Heta-liitto katsoo, että esimerkiksi mahdollisia lisäyksiä ja tarkennuksia lakiin voidaan tehdä myös lain tultua voimaan, mutta perusteena niille eivät voi olla vammaisiin kohdistuvat säästötavoitteet.

1. Uuden lain soveltamisala ei poikkea laajasti nykyisestä vammaispalvelulaista

Nyt lausunnoilla olevassa hallituksen esityksessä ei suoraan kerrota, minkälaisia muutoksia suunnitellaan, mutta teksti viittaa siihen, että tavoitteena olisi ainakin lain soveltamisalan tarkastelu ja ikääntyneiden jättäminen jossain määrin vammaispalvelujen ulkopuolelle.

Julkisesta keskustelusta on usein virheellisesti saanut kuvan, että nykyisessä vammaispalvelulaissa olisi yleinen ns. ikääntymisrajaus, joka oltaisiin nyt poistamassa ja että tilanne olisi nykytilaan nähden muuttumassa merkittävästi. Nykyisessä vammaispalvelulaissa ei kuitenkaan ole ikääntymisrajausta henkilökohtaista apua lukuun ottamatta, ja perustuslakivaliokunnan lausunnon mukaan sekin on osoittautunut ongelmalliseksi muun muassa YK:n vammaissopimuksen näkökulmasta.

Vammaispalvelulaki ei ole nykyisellään muodostunut yleislaiksi, jonka nojalla yleisesti järjestettäisiin ikääntyneiden, ei-vammaisten henkilöiden palveluja. Sekä nykyinen laki että uusi vammaispalvelulaki ovat toissijaisia erityislakeja, eli tilanne ei myöskään tuolta osin muuttuisi.

On myös väitetty, että esimerkiksi vammaisen henkilön määritelmä uudessa vammaispalvelulaissa on niin tulkinnanvarainen, että sosiaalityöntekijät eivät osaa soveltaa sitä. Kuitenkin myös nykyisen vammaispalvelulain vammaisuuden määritelmään ja palvelukohtaisiin kriteereihin liittyy käytännön tilanteissa tulkinnanvaraa, mutta siitä huolimatta vammaispalveluja on kyetty järjestämään. Lain sisältöä on ylipäänsä mahdoton ilmaista siten, ettei käytännön tilanteisiin jäisi lain soveltajille tulkittavaa.

Edellä mainituista syistä Heta-liitto katsoo, että lain voimaantulon lykkääminen on ylimitoitettu toimi lain soveltamisalaa koskeviin huoliin. Esimerkiksi lain määritelmiä voi tarvittaessa kehittää tulevaisuudessa, mutta lain lykkääminen ei ole perusteltua.

2. Vammaisten oikeuksiin ei tule kohdistaa heikennyksiä

Muun muassa Suomen perustuslaki ja YK:n vammaissopimus sisältävät kiellon heikentää vammaisten oikeuksien toteutumisen tasoa. Vaikka uusi vammaispalvelulaki ei ole ehtinyt astua

voimaan, on kyseenalaista, voidaanko eduskunnan hyväksymää lakia pyrkiä nyt heikentämään. Nyt lausunnoilla olevan lakiehdotuksenkin mukaan voimassa oleva vammaispalvelulainsäädäntö on vanhentunut ja osittain puutteellinen, eikä täytä perustuslain tai YK:n vammaissopimuksen vaatimuksia kaikilta osin.

Perusoikeuksien heikennyksen sallittavuuden arviointi voidaan tiivistää seuraaviin lähtökohtiin: heikennyksen on oltava kestoaltaan rajattu, heikennyksen on oltava oikeassa suhteessa julkisen talouden tilaan ja heikennys ei saa johtaa yhteiskunnan eriarvoisuuden kasvuun (Esim. Rautiainen, Pauli: Perusoikeuden heikennyskielto, Oikeus 2013/42). Tässä vaiheessa ei ole mahdollista sanoa, olisivatko heikennykset kestoaltaan rajattuja, vaikka lain lykkääminen vuodella olisikin määräaikainen toimi. Julkisen talouden tila ei ole kuitenkaan sellainen, että vammaispalvelulain lykkääminen olisi välttämätöntä, ja käytettävissä olisi myös vaihtoehtoisia ratkaisuja talouden haasteisiin. Lykkäyksen perusteena on lisäksi eri ministeriöiden keskenään ristiriitaisia laskelmia, joiden perusteita ei ole tarkemmin avattu. Lain lykkääminen johtaa väistämättä yhteiskunnallisen eriarvoisuuden kasvuun, sillä se estää vammaisia henkilöitä saamasta välttämättömiksi katsottuja palveluita. Määräaikaisen lisämäärärahan ohjaaminen neuropsykologiseen kuntoutukseen ei riitä kompensoimaan sitä, että muita palveluja jää saamatta. Jo pelkkä voimaantulon lykkääntyminen olisi siis monessa suhteessa heikennys.

Perus- ja ihmisoikeusnäkökulmasta katsottuna ei ole perusteita ryhtyä heikentämään vammaisten henkilöiden oikeuksia lykkäämällä vammaispalvelulain voimaantuloa. Heta-liitto katsoo, että nyt lausunnoilla olevasta lakiesityksestä tulee pyytää perustuslakivaliokunnan lausunto, mikäli asiasta annetaan hallituksen esitys eduskuntaan.

3. Ei riittävästi aikaa asianmukaiseen lainvalmisteluun

STM ei ole kannattanut lain voimaantulon lykkäämistä, minkä lisäksi nyt lausunnoilla oleva lakihanke pohjautuu säästötavoitteisiin. STM on katsonut, että perusteellinen lainvalmistelu soveltamisalan muutoksiin veisi aikaa noin kaksi vuotta. On mahdollista, että kaavailtuja muutoksia ei kyettäisi tekemään vuoden lisäajan aikana. Näin ollen lykkäämisellä haettuja hyötyjä ei välttämättä edes saada, vaan jäljelle jää ainoastaan kielteisiä vaikutuksia, sillä vammaiset henkilöt eivät saisi välttämättömiksi katsottuja palveluja.

Mikäli eduskunta alkaa syyskuussa 2023 käsitellä hallituksen esitystä vammaispalvelulain voimaantulon lykkäämisestä, on aikataulu äärimmäisen tiukka, jotta tasavallan presidentti ehtisi vahvistaa lain ennen syyskuun loppua. Tässä ajassa ei pystytä takaamaan asianmukaista eduskuntakäsittelyä.

Heta-liitto katsoo, että uuden vammaispalvelulain koko prosessi kertoo siitä, että vammaisten asiat eivät ole riittävällä tavalla poliittisella ja hallinnollisella agendalla. Kokonaista väestöryhmää koskevan lain kokonaisuudistus ei ole saanut asianmukaista huomiota, ja nyt keskeistä, perus- ja ihmisoikeusherkkää uudistusta ollaan valmiita lykkäämään vuodella.

Suomi on YK:n vammaissopimuksen ratifioimalla sitoutunut viemään vammaisoikeuksia eteenpäin, ei taaksepäin. Suomi on vuoden 2019 maaraportissaan sekä yksilövalitusasiassa annetussa vastineessa kertonut YK:n vammaisoikeuskomitealle kehittävänsä vammaisten asemaa uuden vammaispalvelulain avulla. Uuden lain säätäminen on ollut myös keskeinen osa YK:n vammaisten henkilöiden oikeuksien yleissopimuksen kansallista toimintaohjelmaa vuosina 2020–2023. Olisi Suomen kansainvälisen maineen kannalta kielteistä, mikäli eduskunnan yksimielisesti jo hyväksymää lakia ei toimeenpanna suunnitellusti ja vammaisten palveluihin pyritään tekemään heikennyksiä kustannussäästöjen vuoksi.

Heta-liitto katsoo, että mahdollisia lakimuutoksia varten tarvitaan asianmukainen ja vammaiset henkilöt osallistava lainvalmisteluprosessi, jonka tavoite ei ole kustannussäästöjen hakeminen. Tämä on paremmin toteutettavissa uuden lain ollessa voimassa.

Aatelo Maija
Heta - Henkilökohtaisten Avustajien Työnantajien Liitto ry

Weckman Elisa
Heta - Henkilökohtaisten Avustajien Työnantajien Liitto ry